

UITZICHTLOZE STRIJD IN VIETNAM

**Uitgave van het
Humanistisch Verbond**

Verschijnt om de veertien dagen

**22ste jaargang nummer 18
30 september 1967**

Hoofdredacteur: dr. H. Bonger

Redactieraad:
mr. dr. M. Rood-de Boer, prof. dr. J. C. Brandt Corstius
H. Mozes, mej. E. van der Reijden, R. de la Rie,
mr. dr. H. J. Roethof

Redactiesecretaris: J. van Straten
Goethelaan 73, Utrecht, telefoon (030) 3 15 63

Administratie, abonnementen en advertenties:
postbus 114, Utrecht, telefoon (030) 2 46 41
giro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag

Abonnementsprijzen per jaar:
voor Nederland, andere E.E.G.-landen, Suriname,
Curaçao en de Antillen f 9,50,
overige landen f 12,-

Losse nummers f 0,50

In dit nummer o.a.:

H. J. Roethof: Uitzichtloze strijd in Vietnam
(pag. 1 en 3)

O. Noordenbos: Crisis van het (r.k.-) priesterambt
(pag. 4)

H. R. O. Snijder: Oorzaken van het jeugdprotest
(pag. 5)

H. Bonger: Nogmaals: problemen der democratie
(pag. 6)

D. Roethof-Ensing: Avonturen met kinderen (pag. 7)

BIJ verscheidene gelegenheden heeft het Humanistisch Verbond zijn verontrusting uitgesproken over de situatie in Vietnam. Ook in Mens en Wereld is meer dan ééns van de verontrusting gebleken. De vraag blijft intussen of dergelijke uitspraken veel zin hebben ten aanzien van ontwikkelingen, waarop men weinig directe invloed heeft. Velen in Nederland, velen in de wereld, hebben immers de afgelopen jaren geprotesteerd; dikwijls in luidruchtige demonstraties en op ongenueanceerde wijze.

Nu is iedere oorlog als zodanig al een ongenueanceerd bedrijf, wat het niet makkelijker maakt de vraag te beantwoorden of een meer genuanceerde manier van optreden verstandiger zou zijn geweest. In ieder geval heeft het ogenschijnlijk allemaal wel bijzonder weinig effect gehad. De oorlogvoering in Vietnam is steeds onmenselijker geworden, het terrein van de oorlogshandelingen breidde zich uit, het aantal in Vietnam aanwezige Amerikaanse soldaten steeg geleidelijk tot boven het half miljoen, de Amerikaanse regering nam en neemt steeds grotere risico's om een beslissing met de wapens te forceren. Het lijkt er dus veel op, alsof we ons hier geplaatst zien tegenover één van die wereldhistorische drama's, die zich met een aan de regels van de logica grenzende wetmatigheid voltrekken en waarop ieder menselijk pogen tot een redelijke benadering gedoemd is af te stuiten.

Voor een humanist blijft dit natuurlijk een onaanvaardbare gedachtengang; in feite is op die manier het beeld ook al te pessimistisch geschilderd. Ongetwijfeld bestaat er nog altijd weinig reden tot hoop. Maar wel hebben wij de afgelopen jaren zich een ontwikkeling zien voltrekken, waarbij de Verenigde Staten, wat hun optreden in Vietnam betreft, in toenemende mate geïsoleerd in de wereld zijn komen te staan.

Dat vloeit vooral daaruit voort, dat geen oorlog zich zo diskwalificeert als de uitzichtloze oorlog. Gezien de huidige stand van de menselijke kennis zou het natuurlijk allang zo hebben moeten zijn, dat iedere vorm van oorlog tot de onmogelijkheden behoorde. Oorlog is immers niet alleen een verwerpe-

lijk en onmenselijk bedrijf, de moderne kernoorlog schakelt zich daarnaast als politiek middel uit doordat er geen winnaars en geen verliezers in overblijven. Wat de niet-kernoorlog betreft vindt de traditionele opvatting van de oorlog nog steeds verdedigers, namelijk dat met zo'n oorlog een bepaald doel mag worden bereikt, zolang de gebruikte middelen tot dit doel maar in redelijke verhouding blijven staan.

Welnu, van het Amerikaanse optreden in Vietnam kan dit laatste nu juist in geen enkel opzicht meer worden gezegd. Er kan verschil van mening bestaan over de vraag, of er in het oorspronkelijke Amerikaanse uitgangspunt enige rechtvaardiging school. Er kan verschil van mening bestaan over de vraag of de regering te Hanoi van het begin af geheel vrijuit is gegaan. Maar er kan nauwelijks nog verschil van mening zijn over het feit, dat stuk voor stuk de aanvankelijke Amerikaanse overwegingen tot de strijd aan geloofwaardigheid in het licht van de feiten hebben ingeboet.

ZO staat het allerminst vast, dat Ho Tsj Minh een marionet is van communistisch China, noch dat het Zuid-Vietnamese Bevrijdingsfront een marionet is van Ho Tsj Minh. Zo staat het allerminst vast, dat de democratie in Zuid-Vietnam gediend is met het Amerikaanse optreden en alleen de aanwezigheid van de Amerikaanse strijdkrachten de vestiging van een niet door de bevolking gewenst regiem tegenhoudt. Zo staat al evenmin vast, dat er met deze oorlog in het algemeen en met de bombardementen in het bijzonder iets anders is bereikt dan stijgende verbittering bij de tegenpartij en voortschrijdende ondermijning van het Amerikaanse prestige in de wereld.

Merkwaardigerwijze zijn het veelal juist Amerikanen, die ons dat gedurende de afgelopen tijd met toenemende ernst en klem van redenen hebben duidelijk gemaakt. Die ons bovendien hebben doen verstaan, dat de Verenigde Staten deze strijd op twee fronten niet kunnen volhouden, dat het niet mogelijk is tegelijkertijd een oorlog van \$24

(Vervolg op pag. 3)

KRITISCH ALLERLEI

door D. Roethof - Ensing

Jan en de sterren

Een Nederlander, werkzaam in zwoeler Venezuela, beklaagt er zich over in Het Parool, dat men zich in het vaderland te weinig bezighoudt met de grootse daden op het terrein der liefde bedreven door onze – toch eigen – Jan Cremer.

Waarom hebt u zo weinig aandacht besteed aan het feit dat Nederlands beste schrijver Jan Cremer meer dan een half jaar met Jayne Mansfield verloofd is geweest, terwijl hier in Venezuela dagelijks bijna de kranten daarover vol stonden? Het is toch enorm dat een Hollandse jongen met deze sterren om mag gaan, schrijft hij.

Nog afgezien van het feit, dat de verontwaardigde briefschrijver zich bediend van het ouderwetse begrip 'verloofd' voor een situatie als die welke tussen Jan en Jayne bestaan zal hebben, kijkt hij blijkbaar niet erg hoog op tegen het Hollander-zijn en schijnen Jan's daden hem extra 'groot' toe, omdat Jan maar van eenvoudige Nederlandse kom-af is.

De man vermeldt verder nog dat Jan's leven met de sterren, nu Jayne dood is, allermist tot een voorbije periode gerekend moet worden:

Want er zijn hier ook artikelen over de eventuele verlovig van Jan Cremer met Julie Christie! Waarom daarover niets in uw krant? Cremer brengt de naam Nederland over de gehele wereld. Het weekblad Momento noemde hem de Internationale Playboy. Het Parool voegt deze verhitte en onrijpe figuur in het ver Venezuela echter met preuts mondje toe: Ze zijn in Venezuela blijkbaar nog iets voor op ons, die nog niet verder waren dan dat Jan Cremer in januari met zijn Hester is getrouwd. En dat werd wel tijd, nietwaar? Hester en Jan hadden ten slotte al drie flinke kinders!

Klein vergissinkje

Het schijnt voor tientallen kranten in versnipperd Nederland bijzonder moeilijk te zijn, er nog uit te komen welke verschillen er bestaan tussen HIRO en HV op het stuk van de H in de naam. En tientallen bladen is niet overdreven gezegd, zeker niet als daar bladen als de nette, correcte NRC, Het Vaderland (idem) en de vlotte Volkskrant bij zijn. De H is bij hen onveranderd 'humanistisch' en aan de HIRO wordt het 'humani-

tair-zijn' ontzegd. Dat is nog tot daaraan-toe, journalistieke slordigheid, goed, maar dat ze er bij de HIRO zelf niet uitkomen, is erger. Al struikelen ze daar niet over de H maar over de I. Mevrouw Van Houweninge, secretaresse van HIRO, deelde het Algemeen Dagblad mee: 'De HIRO is de Humanitaire Ideale Radio Omroep'. 'Ideale?', riep de correspondent van het dagblad daarop uit. Ja zeker, ideale.

Moet dat niet idealistisch zijn?

Nee hoor, of wacht eens... ja, dat zou wel kunnen. Ja inderdaad, het is geloof ik idealistisch...

Hoewel – en daar schijnt het succes van minister Witteveen (voorzitter HIRO) bij collega Klompé voornamelijk in gelegen te hebben – men zich beroept op het feit, reeds vroeger over zendtijd te hebben beschikt, voelt men zich in de ether toch nog niet lekker thuis. De NRU gaf mevrouw Van Houweninge de hint:

Niet altijd te praten in onze uitzendingen, maar ja, het is moeilijk om iets anders te bedenken. Ik zou zelf niet weten wat je dan voor programma's zou moeten maken. Misschien is er te denken aan een muzikale interpretatie van de idealen door onze leden.

En daarvan was ik dan wel erg onder de indruk. Zo simpel, die oplossing en onze radio- en televisiecommissie kwam er nimmer op! Hebben wij ooit getracht de leden van 't Dagelijks Bestuur en die van het Hoofdbestuur in de vorm van vokale mannenkwartetten, met af en toe een bescheiden sopraantje er tussen door, de idealen van het humanisme te laten interpreteren?

Cadeautje

Twee Moskouse antiekwinkels hebben in hun etalages een speciaal gebakken schaal van Delfts blauw liggen. De schalen zijn vorig jaar door een Nederlandse handelsmissie onder leiding van de toenmalige minister van economische zaken, drs. J. M. den Uyl, aangeboden aan een aantal hooggeplaatste Russische personen. De tekst die op de schalen is aangebracht, luidt 'Je Maintiendrai' en in het Russisch 'Nederlandse economische missie mei 1966'. De prijzen die voor de schalen in beide winkels worden gevraagd, zijn respectievelijk 30 en 20 roebel. Het prijsverschil zal wel een uitvloeisel zijn van het nieuwe Russische economische systeem.

Bovenstaand verhaal uit Het

Parool deed me denken aan het grote zilveren presenteerblad dat op Curaçao op gezette tijden (namelijk naar aanleiding van een zilveren bruiloft) altijd weer op de cadeautafel verscheen. Het was héél groot, héél duur en héél protserig en was eens het geschenk van de ene familie aan de andere ter gelegenheid van een zilveren huwelijksfeest. Bij een dergelijke volgende gelegenheid echter verscheen plots datzelfde blad opnieuw als cadeau en na enkele malen bleek het al een traditie te zijn geworden: op een zilveren bruiloft in de gegoede kringen kwam 'het' blad telkens op tafel, totdat blijkbaar één ontvanger het echt mooi vond en... het hield. Toen het bij een volgende keer dus niet meer verscheen, heeft men dat die vorige ontvanger heel kwalijk genomen.

Bij de hooggeplaatste Russische personen hebben echter blijkbaar zakelijke motieven een rol gespeeld. Toch knap, dat zoiets ontdekt wordt.

Schandaal anno 1967

Dat het mogelijk bleek anno 1967, dwars door accountantscontroles, belastingcontroles en andere overheidsbemoeiingen heen, een bedrijf waar honderden mensen werken stelselmatig en bewust naar het faillissement toe te werken, kan alleen maar als een groot schandaal worden bestempeld. En hoewel de hoofdschuldige, volgens de berichten, ziek te bed ligt, is hij er allermist kapot van. Volgens het Algemeen Dagblad zeiden de bewindvoerders van Van Heyst te Den Haag:

'We hebben sterk de indruk dat de heer Van Heyst sr. doelbewust heeft aangestuurd op het faillissement van zijn bedrijf in Den Haag. De persen in de fabriek zijn

volledig verouderd, vertonen zelfs scheuren. Deskundigen spreken over schroot als zij het hebben over de machines in de fabriek.' 'De bewindvoerders hebben bewezen, dat de heer Van Heyst sr. in 1960 al zijn bedrijf in België heeft losgemaakt van de moederonderneming in Den Haag,' zegt het blad verder.

Wie steelt is een dief, wordt gezegd en die dief verdient straf. Maar wie 'zaken doet' op hoog niveau en op geraffineerde wijze, mag blijkbaar in zijn luxueuze villa in België blijven. Bewindvoerder mr. Bloemsma was diep geschokt door het feit dat directeur Van Heyst sr. wel de pensioenpremie van zijn arbeiders in Den Haag heeft afgetrokken van hun loon, maar dit geld nooit heeft afgedragen aan het pensioenfonds. Het is niet ondenkbaar dat de Haagse officier van justitie zelf zal besluiten de heer Van Heyst sr. te vervolgen wegens diefstal; schrijft het A.D.

Bij het lezen van zo'n zinsnede zou je willen uitroepen: 'Prettig, dat het niet ondenkbaar is'.

De bewindvoerders hebben het nodig geacht het salaris, dat de directie over de afgelopen weken nog tegoed had van het Haagse bedrijf, maar niet uit te keren en daar zit dan een klein sprankje rechtvaardigheid in, maar veel om aan vast te houden is dat niet. Onbegrijpelijk, zeg ik als leek, dat de arbeiders die met de machines omgingen de grove slijtages bijv. niet via hun vakbonden aan de grote klok hingen, dat de boekhouders doorgingen cijfers in te schrijven, waarvan ze wisten dat ze met de werkelijkheid niet klopten, dat personeelsleden pas nu naar voren komen met onrechtmatigheden en bewijzen van grove schuld en nalatigheid.

*een vreemde pijn staat als een vorst
te zingen in mijn oude wonden
en ebt weer weg en vormt een korst.*

*maar komt terug en zet zich vast
aan alle zijden van mijn hoofd,
dat, nu het pijn doet, niet meer past.*

*in dit huis, waar pijn mij groette,
ben ik veel meer dan zichtbaar
is tussen mijn hoofd en voeten.*

*daar ik alleen weet welke wegen
pijn in mijn hoofd heeft afgelegd,
heb ik het recht om zo te spreken.*

NEELTJE MARIA MIN

Uit 'Voor wie ik liefheb wil ik heten' – uitgave: Bert Bakker/ Daamen Den Haag 1966.

Geschiedenis van het humanisme in Nederland

Dr. A. L. Constandse heeft zich ertoe gezet om op eenvoudige manier, in begrijpelijke taal, dus zonder gebruik te maken van een geleerd jargon, een 'Geschiedenis van het humanisme in Nederland'*) te schrijven. In de inleiding schrijft Constandse o.a.: 'De beknoptheid van deze studie moge het verlangen naar kennis niet bevredigen, zij is geen beletsel om een indruk te krijgen van de gang der ontwikkeling.' Humanisme is geestelijke bevrijding, bevrijding van geloven op gezag, van verouderde tradities en verstarrende dogmatiek. Zo worden, in bonte mengeling besproken: gedachten van Geert Groote, enkele mystici, Erasmus, Coornhert, Prins Willem van Oranje, Adriaan Koerbagh, Uriël da Costa, Spinoza, Tyssol de Patot, Frans Junghuhn, van Vloten, Multatuli, Busken Huet, Allard Pierson, Domela Nieuwenhuis, Leo Polak en Clara Meyer-Wichman. Het laatste hoofdstuk gaat over het georganiseerde humanisme, zoals dat vorm heeft gekregen in het Humanistisch Verbond. Uitvoerig wordt daartussen de geschiedenis van *De Dageraad* geschetst en de strijd van de vrijdenkers tegen verschillende theologische scholen. Hij die geïnformeerd wil worden over vele aspecten van het vrije denken en de autonome moraal in de loop der eeuwen vindt hier een kundig geschreven en helder betoog als beginpunt van meer gedegen studie.

Het grootste bezwaar tegen het boek wil ik meteen noemen. De titel suggereert volledigheid en suggereert een ontwikkeling van godsdienstig of bijbels humanisme in 15e en 16e eeuw, over Spinoza naar de 18e eeuw, uitmondend in de vrije denkers van 19e en 20e eeuw, alsof zij, zoals bij de exacte wetenschappen, op de schouders van de voorgangers gingen staan en dat is allerm minst het geval. Er is geen doorlopend humanisme. De titel geeft teveel. Detailkritiek is in deze aankondiging niet op zijn plaats, maar een punt van meer principiële aard is, dat prins Willem v. Oranje, hoe verdraagzaam hij was, toch niet past bij het humanisme, dat het typisch humanistische element in de werken van Coornhert niet voldoende wordt aangegeven, dat de 18e eeuw stiefmoederlijk behandeld wordt,

(waarom niet b.v. Hemsterhuis besproken) en het Humanistisch Verbond niet de plaats krijgt, die het toekomt na de 2e wereldoorlog. Maar dat doet maar weinig af aan de waarde van dit boek. De schrijver heeft een eigen visie, schrijft niet over personen wier denkbelden hij niet of onvoldoende kent en hij heeft de gave om moeilijke filosofische of ethische problemen helder uiteen te zetten. Daarbij is hij op de hoogte van de theologie.

Daarom wil ik graag ieder, die belangstelling heeft voor de gedachten van de autonomie van de mens aanraden om dit boek te lezen. Het geeft een schat van informatie over tal van hoogst belangwekkende figuren en stromingen.

B.
* Uitgegeven door Kruseman, Den Haag, in de *Parthénonreeks*.

Wonderlijke publicatie

ENIGE tijd geleden vond ik in de brievenbus een boekje, dat mij gratis werd toegezonden. Het heet 'Van Paradijs tot Paradijs' en is geschreven door E. X. Plainer. Een uitgever wordt niet vermeld. Het blijkt een verward en verwarrend geschrift te zijn waarin het meest dogmatische fundamentalisme wordt behandeld in een wijze, die wij in onze tijd niet meer voor mogelijk hadden gehouden. Maar over de inhoud van dit 372 tellende geschrift zullen wij het niet hebben. Waarom wij deze uitgave signaleren is, dat nergens uitkomt uit welke hoek het komt.

Er wordt hier niet met open vizier gestreden en dat vinden wij onfatsoenlijk.

Op de achterzijde staat: 'Dit boekje wordt u kosteloos aangeboden, niet door Jehova's Getuigen, niet door Zevende-dags-adventisten, niet door Mormonen, niet door een bepaalde kerk, niet door een secte, doch door waardige navolgers der eerste hervormers en reformatoren in de geest van de bijbelse gelovigen.'

Waarom niet vermeld, eerlijk en open, uit welke groepering het komt? De lezer weet dan waar hij aan toe is.

B.

Uitzichtloze strijd in Vietnam

(Vervolg van pag. 1)

miljard per jaar te voeren en een leidende rol in de wereld te blijven spelen bij het verschaffen van de zo noodzakelijke hulp aan arme landen (om van bepaalde sociale toestanden in Amerika zelf nog niet eens te spreken).

Is het eigenlijk wel zo merkwaardig, dat deze geluiden van Amerikaanse kant kwamen? Het bewijst opnieuw de waarde van een democratie, die ook de oppositie im-

mers gelegenheid blijft bieden haar standpunt met gezag naar voren te brengen. Sommigen geven wel eens op die democratie af, omdat men de vrijheid nooit zo proeft als op het moment, dat men haar moet missen. In zoverre hebben zij echter wel gelijk, dat ook een democratie op de duur aan gezichtsverenging en innerlijke verkramping ten onder kan gaan. Desondanks blijft die Amerikaanse democratie een sprankje van hoop in de diepe duisternis van de zo tragische Vietnamese conflictsituatie.

Dankzij die Amerikaanse democratie ook is het zeker niet zonder zin, dat wij onze stem verheffen, sterker verheffen naarmate wij dieper doordrongen worden van de ongelofelijke risico's, waartoe sommige hooggeplaatsten in Amerika langzamerhand geneigd lijken terwille van een strijd, die zich van dag tot dag duidelijker als uitzichtloos manifesteert.

Rth.

DE pachter van de wei, waarop wij in deze vakantie in Frankrijk kampeerden, was een klein gebocheld mannetje met een nors gezicht. Nooit kon er een lachje af, ook al groetten we hem nóg zo vriendelijk. In de oorlog schijnt hij aan het hoofd gestaan te hebben van een liquidatie-commando tegen de Duitsers. Iedereen in de omtrek is een beetje bang van hem, merkten we en wie hoorde, dat we hem wilden gaan opzoeken om te vragen of we 't volgend jaar weer op zijn wei mochten staan, keek bedenkelijk. Toch reden we op een avond na het eten met ons viereen, onze vrienden en wij, zo netjes mogelijk aangekleed de heuvels in, om zijn boerderij te zoeken. Een herderin wees ons de weg en daar lag het hol van de leeuw, een beetje in de diepte. We lieten de auto aan de weg staan en legden het laatste stuk te voet af, uit een soort schroom, misschien ook om de zaak nog wat te rekken. Bij onze nadering zochten loslopende kippen, met een troep kuikens achter zich aan, ijlings een goed heenkomen. Een koe loeide en verder was het doodstil.

Plotseling begon een kalkoen in een boom ontzettend te krijsen. Die fungeerde zeker als bel, maar niemand kwam kijken. We sloegen de hoek van het huis om en stonden ineens midden tussen allerlei beesten op twee en vier poten, die allemaal te keer gingen en twee honden stoven blaffend op ons af, waarschijnlijk om ons te verscheuren, maar net op tijd werden ze tot de orde geroepen.

Er kwam een vrouw naar buiten en toen ze hoorde, wat we kwamen doen, mochten we binnen komen. We kregen meteen een glas landwijn en een zacht geworden biskwietje en terwijl de mannen met de pachter onderhandelden, kwam een andere vrouw, ouder dan de vrouw, die ons had binnen gelaten, vlak naast mijn stoel staan en begon aan één stuk door tegen me te ratelen. Veel begreep ik er niet van en soms werd ze onderbroken door een man, die ook in die pikdonkere keuken zat en die steeds grapjes maakte. 'Ja', zei de vrouw, 'hij maakt maar grapjes. Hij is gescheiden, zijn vrouw was peccable.' 'Peccable', dacht ik, 'dat is toch zondig! Hoe kun je nu grapjes maken, als je vrouw zondig is!' Vreemd...

Na een poosje, toen het tweede glas landwijn ingeschonken werd, durfde ik eens rond te kijken. Mijn ogen waren een beetje aan de donkerte gewend - 't was voor de vliegen, vertelden ze - en behalve een levensgrote ijskast, zag ik niets dan een ontzettende wanorde. Onbeschrijfelijk, en daar leefden ze in, vier broers en twee zusters, allemaal ongetrouwd. Kind noch kraai en potten maar. Wat een leven. We vonden het gewoon benauwend. Moet je je die winters voorstellen.

Maar onze missie was gelukt. We mogen terugkomen. Eigenlijk waren ze aardig. We zullen ze met kerst een mooie kaart sturen.

Crisis van het (r.k.-)priesterambt

HET boek 'Crisis van het ambt' – Visies en verwachtingen van uitgetreden priesters – bevat een tiental bijdragen van priesters die over hun priesterlijk bestaan en hun motieven van uittreding schrijven. Zo iets ons duidelijk kan maken wat er zich aan voorheen nauwelijks te vermoeden mogelijkheden tot feitelijkheden heeft gerealiseerd, dan wel een boek als dit. Het is natuurlijk meer voorgekomen dat er priesters uit hun ambt zijn getreden, maar niet in zulk een mate en dan verwekte het meer opzien. Want het betekent eigenlijk nog al wat, dit ophouden priester te zijn, want door hun gelofte waren ze 'priesters voor de eeuwigheid' geworden. De krachten van het eigentijdse denken en leven zijn echter onnoemelijk veel sterker geworden en daaraan ontkomen ook de toch wel in een zekere beslotenheid opgegroeide priesters evenmin als wie ook, terwijl anderszits aan de kerk de vat op haar dienaren, die vroeger zo vanzelfsprekend en onontkoombaar leek, is ontglipt.

Ongeveer een halve eeuw geleden drongen óók moderne denkbeelden door onder de katholieke geestelijken, maar ze bleven toch voornamelijk beperkt tot de moderne bijbelkritiek van die dagen, die in de protestantse theologie in Duitsland en niet te vergeten in Nederland met succes beoefend werd. In Frankrijk evenwel moest de voornaamste vertegenwoordiger der bijbelkritiek, een geleerde van grote reputatie, Alfred Loisy, hoogleraar aan het Institut Catholique te Parijs, zijn poging de leer der kerk te verzoenen met de moderne wetenschap en maatschappij met zijn ontslag bekopen. Bereid zijn dwalingen te erkennen, als ze bewezen werden, maar zijn wetenschap verdedigend, ontkwam hij, toen encyclieken tegen het modernisme verschenen, de excommunicatie niet.

Vergeleken met wat nu geschreven wordt door gewezen priesters die zich toch in de kerk kunnen handhaven, komen de dwalingen van Loisy en zijn medestanders van toen, o.a. Albert Houtin, ons als een zeer bescheiden kritiek voor. De bezwaren van nu ten aanzien van de leerstukken, de hiërarchie, de houding van de kerk in sociale en morele vraagstukken als geboorteregeling, celibaat, het vredesvraagstuk, de houding tegenover de sociale en koloniale kwesties enz. gaan de zuiver theologische en historisch-kritische vragen verre te buiten, maar stellen deze tegelijk veel indringender en scherper aan de orde.

De korte biografische gegevens over de auteurs in dit boek tonen ons dat de meesten hunner omstreeks hun veertigjarige leeftijd hebben besloten hun priesterlijk ambt vaarwel te zeggen, acht van hen zijn nu getrouwd. We moeten ons er echter wel voor hoeden een te simpel verband te leggen tus-

sen hun uittreding en hun huwelijk. Als we hier willen 'verklaren' door te spreken van 'verlate puberteitsverschijnselen' miskennen we de pluriforme totaliteit van hun uittredingsmotieven, ook al hebben sommigen het niet begrepen op die 'verbeten celibatair Paulus' (de apostel dan, niet de huidige paus) die inderdaad 'een funeste invloed' heeft gehad. De motieven zijn evenzeer van theologische, filosofische, sociale, politieke, humanitaire en algemeen menselijke aard. Een enkele komt telkens terug op de pretentie van de kerk van goddelijk oorsprong te zijn, hij heeft geen vertrouwen in de tendens die te Rome heerst na de dood van de unieke figuur van paus Johannes. Een ander voelde zich in zijn spreken belemmerd door het hiërarchische karakter van de kerk en stelt een nieuwe vertaling voor van het bekende: 'roma locuta, causa finita' (Rome heeft gesproken, de zaak is beslist), aldus luidende: 'Eer Rome gesproken heeft, is de beslissing allang gevallen'. Een volgende heeft het isolement van de priester als het meest beklammende gevonden, vaak voortkomende uit een opleiding die de aanstaande priester niets aanleert om die eigenschappen te ontwikkelen die van hem worden verwacht. Het heet dat priesters op grond van een hoge uitverkiezing in een 'heilige afzondering' verkeren, maar dit wordt in feite een onverdraaglijk menselijk isolement, dat door de radicale maatschappelijke klimaatsverandering zinloos en tot een obsessie wordt.

Het is natuurlijk uitgesloten dat de invloed

van het filosofische, sociale en theologische denken van protestantse zijde niet zou hebben meegewerkt aan de verandering in het katholieke denken. Verschillende auteurs gewagen van hun lectuur van theologische schrijvers als Bonhoeffer, Tillich, Bultmann, Robinson en de nieuwe Amerikaanse theologen als Van Buren, Cox, Altizer e.a., en een enkele zegt openlijk dat hij bij Tillich meer heeft gevonden dan bij zijn eigen theologen van reputatie als Schillebeeckx, Rahner e.a. bij wie toch steeds weer het dualisme van de 'bovennatuurlijke' openbaring doorbreekt. Hij zegt letterlijk: 'Bij alle openheid naar de wereld blijft de kerk van Rome rusten in zichzelf. Zij blijft een supernaturalistische bovenbouw op de wereld'. En nog iets scherper: 'Zolang de kerk van Rome haar eigen geloofsleven verabsoluteert, blijft zij een dodelijk gevaar voor de mens en zijn vrijheid'.

Het is volkomen begrijpelijk dat de samensteller van de bundel, drs. G. Koek, zijn bijdrage noemt: 'De menopauze der kerken', waarmee hij wil zeggen dat de vruchtbaarheidsperiode van de kerk ten einde is. Hij spreekt ook van 'het fiasco van de hedendaagse katholieke theologie'. Zijn bijdrage, een der diepstgravenden, eindigt met een van Camus overgenomen motto in diens De mythe van Sisyfus: 'O mijn ziel, streef niet naar de onsterfelijkheid, maar put het veld der mogelijkheden uit'.

De openheid in deze bijdragen is verkwikend. Zij komt ook tot uiting in een vermaning aan de gesprekspartners van de katholieke kerk: 'Wanneer men alles vermijdt wat de ander zou kunnen kwetsen, werkt men mee aan de instandhouding van de muren'.

O. NOORDENBOS

DE DIJK EN ZIJN BEWONERS

GISTEREN was ik er weer, voor het eerst na tien jaar; ergens buiten Rotterdam. Een wonderlijke slinger huizen, consequent de dijk volgend, de dijk die al honderden jaren oud moet zijn en indertijd zeer beslist bedoeld werd als waterkering, die nu tot een vreemd lichaam is geworden, eigennuttig zich kronkelend en wendend, wars van elk systeem. Geen wonder dat zo'n bouwsel door bouwers van deze tijd een doorn in het rechtlijnigheid minnend oog betekent.

Gelukkig hebben de belanghebbende instanties, ook al weer jaren geleden, toegegeven dat de dijk als dām geen waterkerende functie meer heeft en van toen aan was het hek ervan af! Prachtige bomen – voor zover zij in de oorlog niet omgezaagd waren – en ook jonger hout ging voor de bijl. Oude, waardevolle boerderijen werden tot steen en stof, een enkele wacht nog, met ingehouden adem of hij de twintig(!) kruisjes zal halen...

De gave weilanden werden onkruidtuinen, nadat enorme graaf- en heimachines er, met veel lawaai, transportleidingen in weggevoerd

hadden. Geen glanzende koeien grazen er meer, koeien die 's avonds op het licht afkwamen dat uit de huizen straalde; die schommelend halt maakten voor de sloot, om urenlang bedachtzaam te kijken, nu en dan zacht loeiend. Geen bedrijvigheid meer 's morgens en 's avonds bij het melken als het vee allang de boer hoorde komen en vast opstapte, naar het hek.

Of het, altijd spannende verweiden! De hele club werd dan in alle vroegte over de dijk gedirigeerd, waar er al kletterend en bulkend, altijd wel één afzwenkte om ergens onderaan in een tuintje weer tot keren te worden bewogen.

Er liepen tien jaar geleden ook nog paarden in de wei. Vooral 's zondags was 't een guldwerkje zo'n dier te vangen. Een uur lang werkten de zonen zich in het zweet, terwijl het paard sierlijk om hen heendraafde, met wuivende manen en waaierende staart. Kwam de boer zelf aangestapt, dan werd de tred

(Vervolg op pag. 5)

Oorzaken van het jeugdprotest

UIT een artikel van S. L. Halleck in het maart/april nummer van 'THINK' *) ontleen ik enkele hoofdzaken, die voor humanisten misschien van belang zijn:

Psychiaters aan universiteiten hebben een unieke gelegenheid tot bestuderen van de oorzaken van onrust onder de studenten. Het feit, dat een zo bevoorrechte generatie protesteert, lijkt schandalig, want studenten hebben (tenminste uiterlijk) immers meer amusement en meer welvaart dan vroeger? De student die het zelf moeilijk heeft en tevens aan anderen last veroorzaakt, schijnt echter te behoren tot een elite-groep, die een grote en steeds groeiende invloed heeft op de studenten-samenleving (in Amerika). Het waarde-oordeel van deze elite wordt blijkbaar door andere studenten overgenomen. De non-conformisten en rebellen hebben de plaats ingenomen van de sport-idolen van weleer.

Deze non-conformisten proberen hun eigen identiteit te vinden, zij willen heel eerlijk zijn en 'echt' in de communicatie met anderen. Zij wanhopen aan de mogelijkheid vanuit het verleden enige leiding te ontvangen en ze zijn pessimistisch over de mogelijkheid de wereld te veranderen; daarom keren ze in zichzelf of zoeken troost in de kunst. Ze menen dikwijls dat iedere onwil tot conformeren aan de voorschriften van een organisatie of instituut gerechtvaardigd is. Die onwil is vermoedelijk toe te schrijven aan vrees voor de normen van de wereld der volwassenen. In extremis kan deze houding leiden tot de onwil om een vak te leren en zich aan enige discipline te onderwerpen.

De wanhoop van de non-conformist wordt bijzonder duidelijk wanneer hij zich bewust wordt

van zijn superieure intelligentie en van het feit, dat hij blijkbaar gefaald heeft in het ontwikkelen van zijn talenten. Doordat hij zich meer en meer op het directe heden instelt, wordt zijn gedrag steeds impulsiever, hij verlangt onmiddellijke oplossingen voor zijn problemen en de onvermijdelijke frustraties van deze eis leiden soms tot zelfmoordpogingen.

Conflicten in het gezin waaruit de non-conformist voortkomt, kunnen een oorzaak vormen voor de gesignaleerde wanhoop, maar het is geen voldoende verklaring. We moeten ook zoeken naar de oorzaken in de wereld waarin deze jongeren leven, in die sociologische, economische en morele factoren die hem leiden tot de opvatting dat zijn leven zinloos is. De jonge non-conformist is degene die zich het eerst van allen realiseert, dat de waarden van het verleden totaal ongeschikt kunnen zijn voor de wereld waarin hij als volwassene zal leven. Hij wanhoopt aan zijn eigen potentie om aan de toekomst van de wereld bij te dragen. In het verwarrende aanzicht van enorm snelle sociale veranderingen leert hij zichzelf het hoofd 'koel' te houden, zich nergens blijvend aan te binden en in het absolute heden te leven.

DE jongeren zijn heel sterk aangewezen op leeftijdgenoten, zodat zij met elkaar eigen groepswaarden en een groeps Moraal scheppen. Helaas zijn de leeftijdgenoten vaak nog tyrannieker dan de eigen ouders, en de jonge mens is dan gevangen binnen een groepsgedragspatroon dat hij niet kan doorbreken zonder het risico te lopen de steun te verliezen van die leeftijdgenoten, een steun zonder welke hij niet kan leven omdat hij niets anders heeft. Het spreekt vanzelf dat de moraal van de studentensamenleving meestal is gebaseerd op verzet tegen de volwassenen. 'Vertrouw niemand die boven de 30 is.' De jongeren groeien op in een wereld die onbepert de cynische waarheden van het leven etaleert. Dankzij de televisie weten zij omstreeks hun dertiende levensjaar bijna alles wat er aan rottigheid te koop is. Zij leren de waarde van elk instituut in twijfel te trekken - de kerken, de ondernemingen, de wetgeving, het zijn allemaal instellingen die van hen conformisme en onderworpenheid eisen en hun persoonlijke creativiteit frustreren, zo ervaren zij het.

Een opgroeiend mens behoort zich te binden aan andere mensen of aan idealen. Indien hem dat niet lukt, zal hij zijn volwassen leven doorbrengen in een staat van chronische wanhoop. Het ziet er naar uit, dat wij steeds méér mensen zullen zien ondergaan in een zinloos levenspatroon, wanneer onze maatschappij voortgaat zo onbeheerst en planloos te groeien.

In de opvoeding en vooral op de universiteiten is er een acute behoefte aan beter contact tussen jongeren en ouderen. De psychiater is een armzalig substituut voor Vader of Moeder of een goede leraar en toch is de psychiater de enige volwassene waarmee de student op zijn gemak en vertrouwelijk kan praten.

Voorzover we de onrust onder de studenten beschouwen als een symptoom van het onbehagen dat onze hele cultuur doordrenkt, moeten onze oplossingen mondiaal zijn en moeten onze plannen rekening houden met de menselijke natuur en met de tussenmenselijke verhoudingen. Niemand twijfelt er wel aan, dat de bevolkingsgroei,

meer vrije tijd, alomvattende technologie, en sneller veroudering van onze kennis en methoden, de menselijke karakterstructuur diepgaand beïnvloeden. Maar onze regeringen, bedrijfsorganisaties en onderwijsinstellingen zijn nog niet geïnteresseerd in het onderzoek van oorzaken en gevolgen voor de karaktervorming.

Wij (ook humanisten) nemen simpelweg maar aan dat de mensen hun persoonlijkheden zullen aanpassen aan de nieuwe levensomstandigheden en dat alles goed zal gaan. Maar stel nu eens, dat het allemaal niet goed zal gaan, wanneer onze moeilijke jongeren nu eens niet alleen maar een bij-product zijn van een overgangsfase, maar een belangrijke minderheid gaan vormen, die voor onbepaalde tijd in ons midden blijft? Dan moeten we die mensen toch helpen zich ergens voor in te zetten en hen helpen naar geestelijke volheid te groeien opdat zij hun levens niet verknoeien in voortgezette vervreemding?

Stel nu eens, dat onze jonge non-conformisten het symbool zijn van protest tegen een toekomstige maatschappij die niet aan humanistische behoeften (dit schrijft Halleck!) kan voldoen. Stel eens dat hun wanhoop zo algemeen gaat worden, dat het karakteristiek wordt voor de meerderheid van de bevolking. In ieder geval zullen we heroïsche plannen moeten opstellen en uitvoeren om de sociale veranderingen in goede banen te leiden. Maar in een democratische, kapitalistische samenleving zullen plannen ter beheersing van sociale en technische veranderingen nauwelijks welkom zijn. Toch moeten we overwegen of we soms bezig zijn een maatschappij te ontwikkelen van chronisch wanhopige individuen. Waarom zoeken we niet hartochtelijker naar methoden om onze wetenschappen en technologie aan te wenden voor een medemenselijker wereldhuishouding?

Het verhaal van de drie wijze mannen is hier op zijn plaats: de heren was voorspeld dat hun land spoedig zou worden overspoeld door een vloedgolf. Ieder reageerde op eigen wijze: de eerste nam zijn gezin mee naar de bergen en verzonk daar in gebed en meditatie, de tweede gaf zich over aan hevige lichamelijke vreugden, de derde verzamelde de intelligentste mannen van het land in een studiegroep ter ontwikkeling van een leefwijze voor onderwater...

TERUG bij onze eigentijdse problemen, vinden we de vloedgolf-voorspelling te somber en de aanpassing van de derde wijze te extreem. Maar wij gedragen ons allemaal alsof de veranderingen onvermijdelijk en onbeïnvloedbaar zijn. Wij vragen onze wijze mannen-psychiaters, theologen (geestelijke raadslieden), en economen om advies hoe we moeten leven in zo'n wereld. Maar zouden we de veranderingen wellicht meer planmatig kunnen verwerken?

Tot hier het verhaal van Seymour Halleck, verkort weergegeven. Ik denk hierbij ook aan de psychologie van Erich Fromm ('onze leefwijze maakt ons ellendig') en aan het Verbond, dat momenteel zo zoekt naar herkenning en dat toch ook hunkert naar blijvende erkenning door de samenleving, collectief ('het huis dat in zichzelf verdeeld is'). Moeilijk allemaal, maar welke wijzen (zonder academische graden liefst) verzamelen zich in een simpele huiskamer om daar indringend samen over te denken? Ik doe graag mee.

H. R. O. SNIJDER

*) 'Think' is een uitgave van de International Business Machines Corporation (I.B.M.) - New York (Armont).

(Vervolg van pag. 4)

van het paard bedachtzamer; het maakte nog wel een paar rondjes maar daarmee was 't wel gedaan en opeens gedwee, liep het dier mee met de baas, wellicht om hem en zijn familie naar de kerk te rijden.

'De unieke dijkhuizen' - zoals de stadsrondbusbestuurder het, even verrassend, stelde - moeten verdwijnen om plaats te maken voor de van alle kanten aanstromende hui-zenzee.

Hoe zullen de dijkhuusbewoners ooit kunnen wennen in een flat? Waar is plaats voor hun klompen, konijnen en kippen? Hun honden, katten en duiven? Waar moeten de kleinkinderen spelen, als het niet in de eigen tuin kan zijn, tussen aardappelveldjes en groentebedden?

Al het materiaal voor hele stadswijken is over de smalle dijk, vlak langs de huizen versleept: heipalen, buizen, zand, cement, stenen, hout, glas en tenslotte verhuishagens. Vele vragen dringen zich op, terwijl over een roestbruin stuk land het bonk- en siggeluid komt aanwaaien der heimachines en de werkkranen ál dichter en dichter toesturen op de oude, eigenzinnig zich kronkelende dijk.

M. VISSER-SCHRÖDER

Nogmaals: problemen der democratie

UITZONDERLIJK actief is het bestuur van het *Oost-West Instituut*, dat in de loop van enkele jaren een lange serie speciale nummers heeft gepubliceerd, alle betrekking hebbend op sociale en politieke problemen van het communistisch blok en de z.g. vrije wereld. Vooral de nummers waarin informatie wordt gegeven over wat in China gebeurt hebben actuele betekenis. De volijverige redacteur dr. S. W. Couwenberg verdient lof, dat hij er in slaagt om voor elk nieuw nummer kundige schrijvers uit te nodigen.

Voor ons ligt het tweede nummer van *Problemen der democratie* (Den Haag, 1967), dat ook in M. en W. besproken moet worden, beter laat dan nooit! Het enige excuus voor deze late bespreking is tijdgebrek van de redacteur om de bundel met aandacht te lezen en te bespreken. Ik haast mij nu om het verzuim, althans enigszins, goed te maken.

Het nummer is verdeeld in een *Algemeen deel*, met beschouwingen van algemene aard, en een *Bijzonder deel*, waarin de democratie in 'lager territoriaal en maatschappelijk verband' wordt behandeld. Het eerste punt van kritiek op de bundel moet hier aanknopen. De indeling in een algemeen deel en een bijzonder deel wordt door de bijdragen niet duidelijk, integendeel; de indeling is willekeurig en die willekeur wordt versterkt door de wijze waarop het vraagstuk op internationaal en nationaal niveau door elkaar behandeld wordt.

Maar dit bezwaar weegt niet zwaar als men het afweegt tegen een tweede. Het nummer geeft te veel, te veel veelsoortigs en laat de verbijsterende indruk achter, dat de regeringsvorm van de democratie (de enige, die een garantie kan vormen voor de vrijheid en de waardigheid van de mens en de enige, die langs geleidelijke weg, dus zonder bloedvergieten, tot veranderingen kan komen, de enige, die de verdraagzaamheid belichaamt) op haar laatste benen loopt, bezwijkend onder de last van niets dan problemen. In dit opzicht is het nummer een typisch staal van gevaarlijk intellectualisme, dat altijd en overal vraagstukken ziet, ontdekt of schept, waar ze niet zijn. Eenvoudiger voorlichting en, af en toe, een positief geluid, dat de democratie in Nederland toch over het algemeen een goed functionerend regeringssysteem is, zou op zijn plaats zijn geweest.

Een aantal bijdragen in dit nummer, stijf staand van opsommingen van gebreken, problemen, gevaren, tekortkomingen, wensen is eigenlijk koren op de molens van anti-democratische tendenzen, Boeren-partij; mentaliteit van bepaalde kranten etc. Als het allemaal zo wankel, ingewikkeld en vol problemen is, waarom dan niet iets anders, eenvoudigers zullen velen zeggen. Ouderen, die

de Hitlertijd bewust beleefd hebben, weten dat de slechtste vorm van democratie, mits er een oppositie is, verre te verkiezen is boven een goed lopende tirannie, van persoon of groep, althans in gebieden, waar de burgers een graad van ontwikkeling bereikt hebben, waardoor zij kiezen en oordelen kunnen. Deze hoogst eenvoudige en fundamentele stelling mis ik pijnlijk in het Oost-West nummer.

Maar verder past waardering en niet zelden bewondering voor een aantal bijdragen, al moet ook hier weer bijgevoegd worden, dat het niveau van de artikelen wel erg verschilt. Er zijn gedegen beschouwingen bij maar ook losse en oppervlakkige praatjes, niet zelden in abominabele stijl geschreven en vol van een modern semi-bestuursjargon, dat zoveel staatsstukken onleesbaar maakt voor degene, die het aangaat, maar die het niet begrijpen kan.

Graag wil ik deze summier bespreking eindigen met het noemen van een aantal bijdragen, die helder geschreven en interessant van inhoud zijn en die deze aflevering toch waardevol maken.

Industrialisatie en democratie door dr. J. M. M. de Valk wijst op het wezenlijke gevaar waarbij de democratische regering – parlement, regering, politieke partijen – aan de leiband komen te lopen van de techniek en de managers.

De redacteur, dr. Couwenberg, schrijft een felle bijdrage over *Het vraagstuk der politieke ontmythisering*, waarin hij uiteenzet, hoezeer de geijkte partijen nog gevangen zijn in een negentiende eeuwse ethos, dat de werkelijke situatie niet langer gedooft. Magistraal is zijn veroordeling van de confessionele partijen, maar ook de socialistische en de liberale partijen handhaven tegenstellin-

gen, die niet wezenlijk meer zijn. De schrijver haalt de conclusie aan van een aantal geleerden, die in 1955 in Milaan spraken over *De toekomst der vrijheid*. Zij waren het erover eens, dat 'de traditionele geschilpunten, die links en rechts gescheiden hielden, betrekkelijk onbelangrijk waren geworden. In feite waren allen het erover eens (politici van links en rechts, B.) dat de toename van de overheidsbemoeienis, die in de verschillende landen had plaatsgevonden, niet de ondergang der democratische vrijheden ten gevolge zou hebben. De socialisten predikten geen socialisme meer; zij waren even bezorgd voor een almachtige staat als de conservatieven. De ideologische verschillen tussen links en rechts waren teruggebracht tot wat meer of wat minder economische planning. Niemand scheen te geloven dat het in werkelijkheid veel verschil maakte welke politieke partij de binnenlandse politiek van de onderscheidene naties bepaalde'. Tot deze conclusie kwamen niet kleine jongens maar geleerden als Hugh Gaitskell, Richard Crossman, Colin Clark, Sidney Hook, Arthur Schlesinger jr., F. A. Hayek, André Philip, Raymond Aron en B. de Jouvenel.

Deze bespreking wordt te lang voor het blad waarin zij verschijnt. Humanisten zijn door hun mensbeschouwing, door hun verdraagzame instelling, door hun afkeer van dogma's democraten, in de westerse zin en zij zullen in deze nummers veel vinden van hun gading, ondanks de bezwaren, die genoemd zijn.

Het grootste bezwaar, nog eens gezegd, is dat de indruk wordt gewekt, dat de democratie, door alles wat haar bedreigt, op sterven na dood is, overwoekerd als zij is door problemen en dat is niet zo. Wel vormt het gebrek aan politieke belangstelling bij jongeren – maar daar komt een kentering in – de grootste bedreiging van deze regeringsvorm, omdat die gebaseerd is op het oordeelsvermogen van de burgers. Alles wat deze belangstelling kan stimuleren moet de volle aandacht hebben. Gelukkig, dat de dreigingen er altijd zijn. B.

Engels centrum voor studie over rassensvervolg

De uitroeiing van Joden, Slaven en Zigeuners door de nazi's en de grote heksenjachten uit de vijftiende en zestiende eeuw zijn twee van de onderwerpen, die worden bestudeerd in een pas gesticht Centrum voor onderzoek in Collectieve Psychopathologie aan de universiteit van Sussex (Engeland). De term 'collectieve psychopathologie' wordt als karakterisering van het werk gebruikt, omdat men een studie zal maken van vervolgingsbewegingen, waarbij mensen, die individueel geestelijk gezond zijn, zich collectief als psychopaten gedragen.

Prof. Norman Cohn, de directeur, heeft verklaard dat karakteristiek is voor psychopatische vervolging, dat de vervolgers hun slachtoffers als niet helemaal menselijk beschouwen en hen derhalve konden vervolgen en uitroeien zonder last van gewetenswroeging te hebben.

(Uit *Unesco Features*, mei 1967)

Rectificatie artikel van dr. D. H. Prins

In 'Mens en Wereld' van 12 augustus 1967 plaatsen wij – op bladzijde 6 – een artikel van dr. D. H. Prins, dat tot titel had 'Kan een niet-gelovige geen echte naastenliefde hebben?'. Wij namen het artikel over uit het blad 'De vragende mens' van december 1966. Buiten onze schuld is in dit artikel een storende zetfout blijven staan; hij stond namelijk al in 'De vragende mens'. Omdat die fout misverstanden zou kunnen wekken geven wij hier een rectificatie. In de derde kolom van die pag. 6 begint de tweede alinea aldus: 'Niets, door zich slechts buiten de kring van zijn geestverwanten te bewegen om te zien, dat er velen zo zijn, en hij zal dit respecteren'. Onder dat 'zo' verstond en verstaat dr. Prins 'godsdienstig'. Men moet het begin van die alinea echter aldus lezen:

'Niets, hij (d.w.z. de humanist, Redactie) behoeft zich slechts buiten de kring van zijn geestverwanten te bewegen om te zien, dat er velen zo zijn, en hij zal dit respecteren'. Op deze wijze geformuleerd komt de bedoeling van dr. Prins beter tot haar recht. Redactie.

AVONTUREN MET KINDEREN

HET nieuwe schooljaar is weer begonnen, met alle evenementen daarvan. Hoewel de televisie-uitzending, die gewijd was aan het onderwerp: 'de eerste schooldag', nog heel wat tranen te zien gaf, was mijn indruk dit jaar op onze school: 'Ook hieraan kun je zien dat de kinderen van deze tijd de indruk geven van meer gehard te zijn, meer tegen schokken bestand...'

Ze liepen de eerste klasse binnen met gezichten van: 'goed, die horde nemen we dan wel even...'. Toegegeven zij, dat aan onze school een kleuterschool verbonden is op hetzelfde terrein, zodat de dames en heren van de grote school bekenden van de kleutertjes zijn en minder afschrikwekkend, als je voor het eerst de drempel van die grote school overschrijdt...

Maar goed: de onderwijzeres van de eerste klas stond die dag paraat met haar verhaal, het verhaal over moe-der, wim, zus en jet, over teun, aap en mies... Kortom, het verhaal dat al tientallen jaren door eersteklassertjes wordt aangehoord en dat het - zij het in wat moderner versie - nog altijd zo voortreffelijk doet, dat men er telkens weer paf van staat. Moe-der draagt nog steeds dezelfde ouderwetse boezelaar, wim, zus en jet de kleuren die geen kind van deze tijd ooit in werkelijkheid zag. Maar de 'image' van deze groep is ongemoeid gebleven, is onveranderd dezelfde: er straalt een zo vertrouwde sfeer

van uit, dat elk kind, waar dan ook, er door gepakt wordt. En die juffrouw vertelde, vijf minuten, tien minuten... Tot de kleine Alex opeens riep: 'Zeg juf, wanneer gaan we nou eens wat doen?'

In de tweede klas trof de juffrouw een knaapje, wiens vader zij op diezelfde prille leeftijd gekend had; zij zelf zat toen in de vijfde met het broertje van dat jongetje, hetzelfde jongetje wiens zevenjarig zoontje nu, als het evenbeeld van zijn Pa, keurig in de bank zat. De juffrouw kon een glimlach nauwelijks onderdrukken en zag zichzelf opeens even als kind van tien... 'Jan', zei ze, 'ik denk, dat ik me wel eens zal vergissen dit jaar. Ik denk dat ik tegen jou zo nu en dan opeens 'Keesje' zal zeggen...'

Jan, hoewel hij van de voorgeschiedenis op de hoogte is, stak zijn vinger op en zei, stralend over zijn hele snoet: 'Nou juf, dat is toevallig hoor, want zo heette mijn vader toen-ie nog klein was...'

En dezelfde juffrouw, enkele dagen later, zuchtend over een heel dom schrift tegen de buurman van de producent van al dat doms: 'Henk, weet jij wat we met Rico moeten doen?', toen Henk tussen de middag binnen kwam om zijn melkflesje van het overblijven om te spoelen. Waarop Henk meedeelde: 'Ik niet, dat is toch jouw werk, juf!'

D. R.-E.

JULINUMMER VAN REKENSCHAP

HET juninummer van de veertiende jaargang van *Rekenschap* opent met een goed geschreven schets *Geen trein terug*, van Merijn Trip.

Mr. Stempels onderwerpt de *Proeve van een nieuwe grondwet* aan een nauwkeurig onderzoek en hij toetst de proeve aan de rechten van het individu. Schr. juicht het toe dat het toetsingsrecht van de grondrechten geïntroduceerd is maar hij meent, dat een aantal individuele rechten niet voldoende duidelijk in de proeve voorkomen of dat zij ontbreken. Vanzelfsprekend voor een humanist heeft ook deze auteur bezwaar tegen de formulering van de vrijheid van levensovertuiging, die 'doet denken dat het hierbij alleen te doen is om vrijheid van godsdienst'. Het artikel biedt een helder geschreven bijdrage tot de discussie over de nieuwe grondwetsconceptie.

M. Hoogestegen, o.a. bekend door zijn uitstekende besprekingen over boeken en studies, die de filosofische kant van de exacte wetenschappen behandelen in het Weekblad van het Genootschap van leraren aan Gymnasia en Lycea schrijft, over *Determinisme of indeterminisme*, kritisch de uitspraak van prof. van Hattum onder de loep nemend, waar hij zegt: relatief indeterminist of relatief determinist te zijn. Deze uitspraak kan niet juist zijn, volgens schr., men is of het een of het ander. De beschouwing baseert zich op wat Heymans en Planck over het probleem geschreven hebben. Het zou interessant zijn om het antwoord van prof. van Hattum te vernemen.

Dr. Kwee Swan Liat bespreekt, naar aanleiding van een Engelse vertaling van een boek van Francisco Romano, een Latijns-Amerikaanse filosoof (in 1962 gestorven), *Teoria del hombre* (theorie van de mens). Zelfs uit dit korte, informatieve artikel rijst het beeld op van een groot man, te vergelijken met Cassirer in West-Europa, en het is een groot gemis, dat zo weinigen in Europa op de hoogte zijn van humanistische denkbeelden.

Drs. P. van Daalen bespreekt een symposium over het vraagstuk van de overbevolking, in juni 1966 gehouden onder auspiciën van de Koninklijke Academie van Wetenschappen en door de Noordhollandse Uitgeverij uitgegeven. Dr. D. H. Prins bespreekt een boek over het Zen Boeddhisme en de psycho-analyse, het resultaat van een conferentie in Amerika gehouden. Deze bespreking is voorbeeldig: zij geeft informatie, is kritisch en geeft de betekenis aan van deze grote stroming in het oosterse geestesleven. Prof. Landheer bespreekt een publicatie van de Stichting Vredesopbouw van dr. E. H. F. van der Lely *Vrede als opgave*.

Het nummer eindigt met Spigts *Notities van een lezer*, waarin hij over St Just, Duff Cooper, H. Nicolson en Lytton Strackey filosofeert op de luchtige toon, die de lezers van *Rekenschap* van hem gewend zijn. Zijn pleidooi voor de anecdotische en amateurachtige behandeling van de geschiedenis en de grote figuren is mij uit het hart gegrepen.

B.

1951	100	INDEX-CIJFERS
1952	100	van de kosten van het levensonderhoud voor gezinnen van hoofd- en
1953	100	handarbeiders (exclusief sociale lasten) volgens opgave van het Centraal Bureau voor de Statistiek.
1954	104	
1955	106	
1956	108	
1957	115	
1958	117	
1959	118	
1960	121	stijging 0,85%
1961	123	" 2,54%
1962	127	" 1,65%
1963	132	" 3,25%
1964	140	" 3,94%
1965	147	" 6,06%
1966	156	" 5,00%
1967	?	" 6,12%

Hoe gaat dit verder?

In de brochure „Index-Benadering, Hoe en Waarom” wordt verteld op welke wijze „Aurora” haar verzekerden een zoveel mogelijk waardevaste levensverzekering biedt.

N.V. LEVENSVZERKERING-MAATSCHAPPIJ

Aurora

Gebouw Aurora - Stadhouderskade 1a
Amsterdam - Telefoon 18 55 55

Lezingen voor radio

Zondag, 1 oktober 9.45-10.00 uur: J. van Praag: 'de stem van het humanisme'.

Zondag, 8 oktober 9.45-10.00 uur: mevr. D. Roethoff-Ensing: 'het stenen tijdperk'.

Zondag, 15 oktober 9.45-10.00 uur: W. van Dooren: 'humanistisch perspectief'.

Weer op zondag

M.i.v. 1 oktober kunt u elke zondag van 9.45-10.00 uur (Hilversum I) luisteren naar de radio-uitzending van het Humanistisch Verbond.

ANNONCES

Student bouwkunde zoekt ruime kamer in Delft.
Chr. L. Coosen, Beresteinlaan 719, Den Haag, tel. 070 - 66 93 24.

In Eindhoven zit-slaapkamer aangeboden aan oudere dame, liefst onderwijzeres of verpleegster. Brieven onder no. 48 a/h bureau M & W.

Tessin. In villa m. gr. tuin, zwembassin en eigen strand, zonnig, gem., C.V., zit-/slaapkamer m. gebr. v. keuken of gem. woning

te huur. Na 1 okt. gereduceerde prijs. M. Vanetti-Boomgaard 6616 Losone-Locarno.

Dame, van goeden huize, weduwe, 55 jaar, levenslustig, slanke verschijning, gezond, grote algemene ontwikkeling, brede interesse, bereisd, zoekt relatie met heer op hetzelfde niveau al zij, om samen het leven in grote vriendschap door te gaan. Huwelijk eventueel niet uitgesloten. Brieven onder no. 49 a/h bureau M & W.

Humanistische Correspondentiekkring voor huwelijkscontacten opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht, gaarne 30 cent aan postzegels insluiten.

Geschiedenis van het Humanisme in Nederland van Dr. A. L. Constandse

Verkoopprijs: f 8,90. Nu reeds te bestellen bij het Centraal Bureau van het Humanistisch Verbond, Postbus 114, Utrecht door storting of overschrijving op postrekening no. 30 49 60, met vermelding van de titel van het boek.

Gezond natuurlijk leven is vegetarisch leven. Een gezaghebbend oordeel over de modernste stromingen op voedingsgebied vindt u in de „Vegetarische Bode”. Een proefabonnement voor zes nummers ad f 2,50 zal u hiervan overtuigen.

Administratie: Admiraal de Ruijterweg 236 huis, Amsterdam W 2, postgiro 9266.

MENS EN KOSMOS

Uit de inhoud: Dr. J. Niezing 'Het oorlogsbeeld als cultuurverschijnsel'; J. H. Bolt 'Planetisatie'; drs. D. E. King 'Impressies uit India'; dr. F. N. Sickenga 'LSD'; L. P. J. Braat 'Société Européenne de Culture' en dr. H. Groot 'Afrikaanse begrippen van tijd, geschiedenis en dood'.

Abonnementsprijs f 15,- per jaar (6 nummers). Losse nummers f 2,50.

Vraagt toezending gratis proefnummer en catalogus van uitgaven op geestelijk gebied bij de uitgever N. KLUWER-DEVENTER.

Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Het bestuur van het

A. H. GERHARDHUIS

Bejaardentehuis voor buitenkerkelijken te Amsterdam (Nieuw West)

vraagt voor spoedige indiensttreding een

ADJUNCT-DIRECTEUR

Het tehuis heeft 300 bewoners en 24 woningen, er is een verpleegafdeling met een capaciteit van 50 bedden.

Aan het hoofd staat een directrice.

De adjunct-directeur zal haar bijstaan in de algemene zakelijke leiding, het behandelen van personeelsaangelegenheden en vraagstukken van organisatorische aard.

Voorts zal hij de directrice bij afwezigheid moeten vervangen.

Verlangd worden een opleiding op middelbaar niveau, belangstelling voor het bejaardenprobleem, enige administratieve kennis, een goed economisch inzicht en ervaring in een leidende organisatorische functie. Leeftijd tussen 35 en 45 jaar.

De functie wordt gehonoreerd overeenkomstig de richtlijnen van de Nederlandse Federatie voor Bejaardenzorg.

Pensioenvoorziening is aanwezig.

Het bestuur wordt bij de selectie geadviseerd door de Nederlandse Stichting voor Psychotechniek te Utrecht.

Met de hand geschreven sollicitatiebrieven, vergezeld van een recente pasfoto te richten aan het bestuur van de Stichting A. H. Gerhardhuis - p.a. de heer D. F. Bongaerts - Sanderijnstraat 14, 1e etage, Amsterdam-West.

De Humanistische Stichting voor Huisvesting van Bejaarden en de Humanistische Bouwstichting Bejaardenhuisvesting,

instellingen, die werkzaam zijn op het gebied van de huisvesting en verzorging van buitenkerkelijke bejaarden, vragen op korte termijn

algemeen medewerker

van de directeur van het bureau.

Zijn taak zal bestaan uit:

- het assisteren van de directeur;
- het, in hoofdzaak 's avonds, bijwonen van vergaderingen der besturen van aangesloten stichtingen in het gehele land;
- het opstellen en bewaken van begrotingen voor bouwobjecten.

Gedacht wordt aan een man tussen de 30 en 40 jaar met middelbare opleiding,

- die humanist of buitenkerkelijk is;
- die op inventieve en enthousiaste wijze de besturen van aangesloten stichtingen kan adviseren en steunen;
- die niet opziet tegen hard werken op onregelmatige tijden;
- die boekhoudkundig inzicht heeft;
- die in het bezit van een rijbewijs is.

Sollicitanten dienen bereid te zijn zich eventueel aan een psycho-technisch onderzoek te onderwerpen.

Sollicitatiebrieven met pasfoto te richten aan de directeur van bovengenoemde stichtingen, Wouwermanstraat 42, Amsterdam-Z